Уся малеча шахтарської слобідки знала його, бо тільки його одного й можна було дражнити скільки вгодно, й нічого нікому за це він не казав.

— Ахметко! Ахметко! — гукають, було, діти, коли він проходить повз них, ласкаво посміхаючись.— А кобилка лопаєш? Ха-ха-ха!..

— Ги-и! — ошкіряється Ахметка й повертає до дітей. Йому дуже хочеться, спіймати якого-небудь білявого пустуна й погладити по голівці, але, як тільки він поверне до юрби, уся моторна, галаслива зграя кидається врозтіч, дзвінко регочучи.

Ахметка не гнівається: він також регоче, махає руками й белькоче до них якісь свої, чудні, незрозумілі дітям слова.

— Блу-блу-блу! — перекривляють Ахметку пустуни: їм здається, що Ахметчина мова дуже скидається на те, як гелгоче гиндик, і вони завсігди йому це нагадують, коли він забалакає.

Та Ахметка не зважає: він тільки весело посміхається, дивлячись, як кумедно вони надимають губенята й роздувають щічки. Інших Ахметчиних товаришів діти не насмілювались дражнити: то були похмурі, сердиті татари,—діти лякались їх, бо вони ніколи не сміялись, а тільки спідлоба позирали мовчки на докучливих дітлахів.

Ахметка ж був зовсім не такий, бо в Ахметки десь далеко-далеко, звідкіль приїхав він на шахти, зосталась жінка, хвора татарка, й троє маленьких татарчат, котрих Ахметка дуже любив і котрим одсилав трохи не ввесь свій заробіток, лишаючи собі тільки на вбогу харч. Коли йому траплялося зустрітись з чужими дітками, то він дуже радів, бо вони нагадували йому його далеких татарчат, а він так занудився за ними, так часом хотілося йому побачитись із ними, обняти й приголубити їх.

Хоч діти гаразд тямили, що Ахметка лагідний і не зобидить їх, але тікали од нього, хоч як привітно він до них не белькотав; їх лякало чорне, безвусе, закурене вугільним порохом обличчя Ахметчине, кумедна малесенька шапочка на голові й незрозуміла мова його. Чули вони також од батьків, що Ахметка татарин і їсть конятину, тому завсігди дражнили його цим.

Але останніми днями діти помітили, що з Ахметкою діється щось недобре. Смутний, зажурений блукає він, поміж шахтарськими халупами, ніби шукає чогось, а чого — то видко було, що й сам не тямить.

Діти перестали боятись Ахметки і хоч до рук йому не давались, але завсігди оточували його метушливим колом і з великим зацікавленням зазирали йому в вічі, повні смутку, а часом і сліз.

— Дядю, а дядю,— несміливо, але з спочуттям звертались вони до нього,— чого ви журитесь?

— Ахмет жюріл... татар нима... Ахмет помирал,— белькотав Ахметка, розмахуючи руками...

Вони слухали його уважливо пороззявлявши роти й витріщивши оченята; але небагато з того розуміли.

— Дядю, а дядю, це ви самі зосталися? А де ж ваші?..

— Татар помирал, машин фіть-фіть, нима татар... Ахмет плакал, домой хадил...

А сталося таке.

Приїхало на шахти їх дванадцять чоловік, здорових, дужих татар, і нанялися навантажувати на вагони вугілля. Поробили так зиму, весну, а

влітку на шахти завітала страшна пошесть холери, вигубила багато робітників, а поміж ними й чотирьох Ахметчиних товаришів. Решта татар полякалися. негайно взяли рощот, сіли на поїзд і втекли додому.

Ахметка не захотів їхати додому. Він був дуже вбогий, заробітків дома Біг дасть, а сім'ю треба ж було чимсь прогадувати. Він зостався на шахтах, сподіваючись роботи: інші грузчики не приймали його до своєї артілі, треба було чекати, поки начальство дасть якусь роботу в шахті.

І Ахметка чекав. Не маючи поки що роботи, котра хоч трохи розважила б його самотність, він блукав цілими днями, не знаходячи собі місця од зануди, а вночі йшов у степ і лягав просто на траві, серед запашного повітря, прислухаючись, як сюрчить коник у траві, як падьпадьомкає запізнілий перепел у панських хлібах, прислухаючись де таємних шепотів ночі і вдивляючись у чорну глибінь небесну з безліччю зірок. І думав, думав, засипаючи. Йому здавалося, що зіроньки мигають йому, простягають до нього свої стрільчасті промінячка й хочуть розказати йому про його далеку країну, про милу дружину й любих діток.

Він щоночі бачив їх уві сні, балакав із ними, голубив їх, тому прокидався завсігди веселий, бадьорий і йшов до контори на шахту, навіть наспівуючи щось по-своєму.

Але, проходячи повз землянку, де іще недавно жив із своїми земляками, він раптом переривав свою пісню й з жахом дивився на забиті дошками вікна й двері та поспішався хутчій далі, бо страшні згадки про померших товаришів наганяли на нього важкий смуток, котрого не міг він спекатися вже до вечора.

Коло контори на шахті завсігди купчився гурток робітників, чекаючи, поки покличе їх штейгер, молодий, безвусий, але гордовитий, непривітний юнак.

— А, це ти, Ахмете! — насмішкувато зустрічали шахтарі Ахметку.— Знов прихадил, работ шукал,— перекривляли вони Ахметчину мову, думаючи, що так Ахметка краще їх зрозуміє.

Ахметка одразу не помічав, що з нього глузують: сам чистий, ймовірний, як дитина, він і всіх інших людей вважав такими, як сам, тому, зачувши своє ім'я, він радо розповідав їм про все, що наболіло йому на душі: про смерть товаришів, про свою самотність, про журбу за рідним краєм, за діточками, про безробіття... А вони дивилися, як він кумедно розмахує руками, розказуючи про все оте, й реготали.

Ахметка, як тільки вибухав раптовий сміх, здивовано зупинявся, жалібно дивився на всіх і знов починав своєї: сердега не міг зрозуміти, як можна сміятись з того, що так пекуче болить йому. Йому здавалося, що він же так докладно та зрозуміло все розказує, так переконуюче махає своїми мозоленими руками.... Чого ж вони регочуть?

Сьогодні він також розказував їм, а вони сміялись і глузували.

— Ех ти, татарин! — говорив хто-небудь з робітників, регочучи.

— Татарин і є...

— Сказано, бусурмен...

— Невіра...

— А скажіть мені, хлопці, от що,— повернувся до товариства молодий, жвавий шахтар,— чи в татарина є душа, чи нема?

— Хо-хо-ха! яка там у нього душа! — відповідали жартуни й аж за боки хапались, сміючись.

— В нього, замість душі, пара. Дмухни — вона й розвіється в повітрі.

— Авжеж, яка там душа в мухоїданина![1]

— Хіба людина з душею жертиме конятину?

— Ахмете, чому ти не йдеш у город халати продавати або старим дрантям гендлювати?

— Вещі-вещі-вещі! — химерно надувши губи, перекривляв молодий шахтар татар, що по містах скуповують стару одіж.

Ахметка одразу сміявся разом із ними, бо не багато тямив з того, що вони йому казали, але потім догадався про глум, про кпини, про образу, одійшов набік і зажурився, глибоко замисливши.

— Ей ти, татарське опудало,— гукнув на нього, визирнувши з своєї конторки, пан штейгер.

Шахтарі відповідали веселим реготом, задоволені тим, що начальство жартує: вони звикли, що пан штейгер здебільшого тільки лає їх.

— Чуєш? — штовхали вони Ахметку під боки.— Їх благородіє кличуть.

Ахметка зцупив з голови свою шапочку і, притиснувши її обома руками до грудей, низько й підлесливо вклонився.

— Работ, бачка... кушай нема... Ахмет помирал...— забелькотав Ахметка й кинувся до дверей, хотів ухопити штейгера за руку й поцілувати.

— Ваше благородіє! ваше благородіє! — замурмотів, влетівши кулею, переляканий, блідний з жаху шахтар.— Пожежа в шахті!..

Регіт і говірка раптом ущухли.

— Що? — аж крутнувсь на місці штейгер.— Де саме? З чого занялося?..

— Смазчик лампу перекинув в калюжу з мазутом і втік, нікому не сказавши й слова. Поки прибігли, то вже й приступитесь годі: кругом палає.

Штейгер, як опечений, вискочив з конторки й подався по драбині нагору, звідки спускалися в шахту. Робітники за ним.

Ахметка здивовано подивився їм услід і, передчуваючи, що сталося якесь лихо, поліз і собі за ними.

— Ах ви ж, сякі-такі! — метушився й лаявся штейгер, підступаючи то до одного, то до другого шахтаря з кулаками.— Ви не маєте права одмовлятись, коли вам велять. Зараз мені сідайте в кліть!..[2]

Двоє робітників сміливо увійшли в кліть, а решта м'ялась і огиналась.

— Еге, полізь,— говорили вони,— а звідти чи й виберешся живим...

— Авжеж... хто його зна, що воно там робиться.

— Он гляньте, вже й дим повалив з шахти .

Ахметка, побачивши, дим, зрозумів усе. Він вийшов наперед і благаюче вклонився штейгерові, боячись, що той не дозволить йому стати в кліть.

— Гаразд, ставай! — муркнув штейгер Ахметці.— Ну-у! посварився він кулаком на решту шахтарів.— Дайте вернутись, я вам згадаю. Скажи по телефону в контору, інженерові,— звелів він десятникові й сам став у кліть.

Хрьопнула за ним хвірточка, дзенькнуло гасло машиністові, запихкала, застукала машина, й кліть, підстрибнувши вгору, пірнула в шахту.

Спускались, задихаючись у диму. Півхвилини здалося за годину. Коли кліть стукнула в дно шахти, то завзятці ледве вийшли з неї: голова йшла обертом, ноги підгинались, руки були мов не свої. А тут же дим був ще густіший.

— Ей, хто тут? — гукнув штейгер.

— Я... ваш... бро...— почулося поблизу.— Сил немає... нагору б... задихаюся...

— Ну, що? як? — сипав штейгер питаннями.— Дуже горить? Де робочі?

— Там,— махнув шахтар, що стояв коло ствола.— Досі одгородили себе од диму... Наче трохи стихає...

— А це хто стоїть?

— Смазчик... очуманів...

— І його нагору!..

Штейгер, Ахметка й троє робітників помацки пішли вперед. Щодалі дим був густішій, було душно й чадно од горілого мазуту.

Зупинились: далі йти було небезпечно. Чути було, як тріщали од огню дубові сохи й перетинки. Ні гомону, ні криків тих, що були там, за огнем, не чути було. Де вони й що вони роблять, як рятуються од диму, — ніхто не знав.

— Ну, що його діяти? — безнадійно розвів руками штейгер.— Поки спуститься згори поміч, пропасти можна. Як би пробитись крізь огонь туди, до них, щоб дізнатись, що вони роблять... Та як ти його доступишся?..

Ахметка чуттям зрозумів, що саме треба. Він намацав руками рівчак, яким збігала до цмоку вода, впав у той рівчак і перевернувся в нім, щоб обмочити себе з усіх боків; потім набрав води в пригорщі й вилив собі на голову.

— Куди ти? — гукнув на нього штейгер, та було пізно: Ахметка зник у диму...

Стояти довше близько коло огню було неможливо, і штейгер з, робітниками повернули назад до ствола. Спитали в рурку нагору, чи скоро прибуде допомога і знаряддя для тушіння пожежі. їм відповіли, що зараз спускаються.

Вони чекали, хоч од диму щеміли віки на очах, стукало у висках, дерло в горлі.

— Що воно? — спитав штейгер, почувши важку ходу поблизу.

Шахтарі прислухались.

— Мабуть, Ахмет вертається.

— Не згорів, виходить,— буркнув штейгер.

Справді, за хвилину перед ними вималювалося з диму чорне, замурзане обличчя Ахметки й його обсмалена одежа.

— Держи, бачка,— промовив він і обережно почав спускати на підлогу зомлілого робітника, якого приніс на спині.

— Хто це? де знайшов? — питав штейгер.

Татарин щось забелькотав і замахав руками, показуючи в той бік, де була пожежа. Він важко дихав через ніс, і глибока мука вимальовувалася йому на обличчі.

З його белькотання зрозуміли тільки, що там є ще люди і що їх треба вирятувати, але ніхто не зважався йти.

Ахметка зник знову. Шахтарі похитали головами, підняли непритомного й положили в кліть, давши гасло на підіймання вгору.

Незабаром в шахту спустився інженер з робітниками.

Цілий день і ніч тушили пожежу, поки нарешті пощастило припинити огонь. Коли трохи провітрили шахту й пішли тією печерою, де працювали, рубаючи вугілля, шахтарі, то побачили, що вони щільно замурувалися од диму, грудками вугілля й глею. Гукнули й почули відповідь.

— Дяка Господові, живі,— промовили робітники, здіймаючи шапки й хрестячись.

Почали розбирати складену нашвидку пересічку й рятувати тих, що ховались за нею.

— Де ж це Ахмет? — озирався, придивляючись у всі закутки, штейгер і розповів інженерові про те, як сміливо Ахметка кинувся крізь огонь, щоб рятувати товаришів одного проніс крізь огонь на своїх плечах, але більш не вертався,— певне, десь задихнувся в диму,

— Гей-ей! — почулося з бокової печери.— Тут людина лежить непритомна.

Штейгер побіг на голос.

— Хто там,— спитав він, побачивши старого конюха Антипа, що, присвічуючи лампочкою, придивлявся до лежачого з розкинутими руками татарина.

— Ахметка, ваше благородіє.

— Живий?

Дід Антип нахилився й засунув руку Ахметці за пазуху.

— Так точно, живий ще.

Ахметку підняли й видали нагору, де купчилось багато робітників, жінок, дітей. Жінки й діти плакали, думаючи, що їхні чоловіки й батьки загибли в шахті.

До Ахметки підійшов лікар і почав клопотатись коло нього.

Він скоро очуняв на свіжому повітрі. Лікар звелів перевезти його в лікарню.

Коли татарина поклали на візок, то підійшов якийсь робітник, обняв його й поцілував.

— Спасибі, Ахмете,— промовив він,— коли б не ти, то, може, довелося б і дуба дати в шахті.

Ахметка здивовано розплющив очі, глянув на шахтаря й приязно посміхнувся: він не звик до такої ласки.

Ахметка вже другого дня вийшов з лікарні. Йому дали роботу у шахті. Шахтарі більш не глузували з "невіри", а дітки сміливо йшли до рук і грались із ним.

Ахметка більш не журився...

[1] Так вимовляли робітники слово магометанин.— Приміт. авт.

[2] Кліткою шахтарі спускаються в шахту.— Приміт. авт.